

این روزها درحالی میراث‌فرهنگی و علوم‌پزشکی در ماجرای تخریب بخشی از بیمارستان تاریخی امام‌رضا^(ع) یکدیگر را مقصر می‌دانند که ۴ماه از اصل ماجرا گذشته است

پاس کاری تاریخی!

قدیمی این شهر تخریب می‌شد. این ساختمان از پنج سال پیش بی‌استفاده رها شده بود و بخش‌هایی از آن فرورخته بود. به عبارت دیگر، قابلیت حفظ به شکل قبلی را نداشت و امکان تخریب خودبه‌خودی آن زیاد بود. راهکار این بود که از نو ساخته شود.

او تأکید می‌کند که در تخریب و بازسازی این بنای قدیمی، هم مسائل درمانی و هم مسائل تاریخی را مدنظر داشته‌اند و ادامه می‌دهد: برای این کار با میراث‌فرهنگی جلسه گذاشته‌ایم، چندوچون کار را با نظر آن‌ها مشخص کرده و تعهد داده‌ایم و بعد کار را شروع کرده‌ایم.

چوپانکاره در ادامه صحبت‌هایش به احیای ساختمان‌های قدیمی در اروپا اشاره می‌کند و می‌گوید: در اروپا هم بعضی ساختمان‌ها به همین شکل احیا و حفظ می‌شوند. اگر پوسته بنا ارزش داشته باشد، به هر قیمتی آن را حفظ می‌کنند. اینجا سه ضلع بنا هیچ ارزشی نداشت و دیوارهایی در سال‌های بعدی ایجاد شده بودند. خود اتاق‌ها هم ویژگی خاصی نداشتند که تصور کنیم با تخریبشان چیز خاصی از بین رفته است. اصلی‌ترین بخش ساختمان و افتخار آن همین نماست که دست‌نخورده باقی خواهد ماند. داربست برای حفظ و بازسازی همین نما بسته شده است.

➤ **حفظ جان مردم مانند حفظ تاریخ مهم است**
حرف این مهندس سازه این است که «حفظ یک بنای تاریخی یا قدیمی این نیست که اصلا به آن دست نزنید.» او می‌گوید: یک بنا اگر قابلیت تقویت نداشته باشد، آن را تخریب و دوباره‌سازی می‌کنند. قدیمی‌ترین مهندسان مشهد معمارهای ما هستند که البته همه به‌را یگان اینجا خدمت می‌کنند. این طور نیست که بدون فکر کار جلو رفته باشد. ضمن اینکه نظر میراث‌فرهنگی هم گرفته شده است.

او اضافه می‌کند: همان‌طور که حفظ میراث تاریخی مردم مهم است، حفظ جان آن‌ها نیز مهم است. ما امیدواریم اینجا جلو مرگ‌ومیر بیشتر مردم را بگیریم. ضمن اینکه خدش‌های هم‌به‌هویت این محدوده وارد نمی‌شود. پسر من پارسال همین‌جا فوت کرد. چون شیراز و تهران که مرکز پیوند مغز استخوان داشتند، برای پیوند وقت نمی‌دادند.

از او می‌پرسم از وضعیت خود ساختمان که بگذریم، آیا نمی‌شد این بخش جدید در جایی دیگر ساخته می‌شد؟ پاسخ می‌دهد: در جوار این ساختمان، بخش آنکولوژی بیمارستان قرار دارد و از لحاظ مکانی و درمانی باید بخش پیوند مغز استخوان در جوار بخش آنکولوژی و به‌صورت

حسین بیات | چند روز است که هیاهویی بر سر تخریب ساختمان قدیمی بخش رادیولوژی بیمارستان امام‌رضا(ع) منتشر شده است؛ ساختمانی که از بناهای ابتدایی بیمارستان در سال ۱۳۱۳ است و حالا فقط نمای بیرونی آن باقی مانده است. مردم در فضای مجازی خشمگین هستند و چنین تخریبی را ناشی از ناکارآمدی سیستم‌های نظارتی و مدیریتی می‌دانند. در آن‌سو آستان قدس رضوی که این بیمارستان را ساخته، اکنون خودش را کنار کشیده است و می‌گوید «ملک بیمارستان موقوفه است و فقط باید عرصه‌اش حفظ شود. اینکه برای بناهایش چه اتفاقی رخ دهد، به ما ربطی ندارد و دعوی کنونی بین میراث‌فرهنگی و دانشگاه علوم‌پزشکی است.» دو نهاد دیگر نیز هرکدام دیگری را متهم می‌کند. متولیان دانشگاه علوم‌پزشکی تخریب را با هماهنگی میراث‌فرهنگی و دیگر نهاد‌های مسئول اعلام می‌کنند و مسئولان میراث‌فرهنگی هم وجود چنین هماهنگی‌هایی را رد می‌کنند و خود را بی‌خبر نشان می‌دهند.

در این گزارش به‌جای پرداختن به صحبت‌های تکراری مسئولان، به سراغ کسی رفته‌ایم که مجری تخریب و احیای این ساختمان قدیمی است.

بی‌اعتنا به داغی بازار صحبت‌های مفت این روزها، راهی بیمارستان امام‌رضا(ع) می‌شوم تا ببینم موضوع از چه قرار است. ساختمان بخش رادیولوژی درست روبه‌روی میانه ساختمان ۲۲۰ متری و اصلی بیمارستان است. محوطه اطرافش با کیسه آبی پوشانده شده و بنری کنار ورودی کارگاه ساختمانی نصب شده است: طرح احداث بخش پیوند مغز استخوان.

متوجه می‌شوم که تخریب اتاق‌های ساختمان از حدود سه ماه پیش و با برداشتن سقف بخش رادیولوژی شروع شده و حالا به مرحله گودبرداری زیرزمین ساختمان بعدی رسیده است. نمای بیرونی ساختمان اما به همان شکل سابق حفظ شده و با داربست و تیرآهن‌هایی تقویت شده است تا فروزنیزد. میانه سرکشی به محدوده کارگاه دو نفر را می‌بینم. یکی‌شان محمد چوپانکاره است که از فعالان ساخت نیروگاه‌های کشور است و حالا به‌عنوان یکی از اعضای تیم اجرایی و خیران حامی طرح احداث بخش پیوند مغز استخوان در محل پروژه حضور دارد. خودش نگرانی‌های مردم و اظهارنظرهای مسئولان را شنیده است. برای همین می‌شود بدون مقدمه رفت سر اصل موضوع و اینکه چرا ساختمان قدیمی رادیولوژی تخریب شد. او می‌گوید: وقتی چنین اتفاقی می‌افتد، برای مردم دو مسئله مهم است که کدام جنایتکار و برای نفع چه مجموعه صنعتی دارد ساختمان جدیدی را می‌سازد و دوم اینکه چرا اینجا می‌سازد؟ اینجا نه هدف تجاری و نه قدرتی مافیایی پشت ماجراست. در این باره گروهی خیر با هزینه شخصی و به قصد خدمت ساختمانی بسیار فرسوده را که در حال تخریب بود، احیا می‌کنند.

➤ **این تخریب جنایت نیست**

او ادامه می‌دهد: از یک زاویه این تخریب است و تصور می‌رود که چه جنایتی صورت گرفته است، اما به این وجه ماجرا نیز نگاه کنیم که ساختمان دیر باز همچون بسیاری از ساختمان‌های

از پنج ریشتر در مشهد و حوالی آن نداشته‌ایم، ضرورت بازسازی و دوباره‌سازی این دیوارهای قدیمی تاکنون احساس نشده، اما واقعیت این است که باید برای آن بخش هم برنامه داشته باشیم تا خدایا کرده بر اثر زلزله یک‌باره همه بنای خاطره‌انگیز و قدیمی بیمارستان تخریب شود.

➤ **در اروپا داخل بنای تاریخی را با مصالح مدرن بازسازی می‌کنند**

برای چوپانکاره مثالی از ساختمان‌های چندصدساله اروپا می‌آورم که به همان شکل باقی‌مانده‌اند و می‌پرسم آیا آن‌ها نسبت به ما از مصالح بهتری استفاده می‌کنند یا شیوه نگهداری‌شان فرق می‌کند؟ جواب می‌دهد: مصالح آن‌ها دقیقاً همین است، اما داخل آن‌ها با مصالح مدرن بازسازی کرده‌اند. ضمن اینکه آنجا همچون منطقه ما زلزله‌خیز نیست. برای مثال ساختمان‌های شان‌لیزه پاریس از داخل کاملاً بازسازی شده، اما خارج بناها همان است که بوده. موزه لوور خود ساختمان تابلو هنر معماری فرانسه است، اما در دل آن یک ساختمان مدرن ساخته شده است. توجه داشته باشیم که سیمان در آن سال هنوز در ایران نبوده است. از طرفی امکان تهیه ساروج هم که ترکیبی از موی بز، خاکستر، ماسه، سفیده تخم‌مرغ و چند چیز دیگر بوده، به مقدار زیاد نبوده است. چند بیمارستان در اروپا و داخل کشور بازدید شد که درنهایت فضایی ساخته شود که هم کالبد تاریخی آن آسیب نبیند و هم از لحاظ درمانی بیشترین کارایی را داشته باشد.

➤ **اینجا نما مهم است**

مجری طرح بخش پیوند مغز استخوان ادامه می‌دهد: در بیمارستان امام‌رضا(ع) آنچه از دیرباز شاخص بوده، نمای ساختمان‌هایش است. درواقع این نماست که آن را منحصربه‌فرد کرده است، وگرنه اتاق‌ها هیچ ویژگی تاریخی ندارند و شبیه به اتاق‌های بیمارستان‌های جدید هستند و در بازسازی امکان دوباره‌سازی دارند. او به‌صراحت می‌گوید: برخی از ثبت‌ملی نبودن این ساختمان می‌گویند و با این مسئله تخریب آن را توجیه می‌کنند، اما برای ما مهم نیست که این بنا ثبت‌ملی هست یا نیست. چون ساختمان رادیولوژی با بقیه بناهای بیمارستان امام‌رضا(ع) هماهنگ است، ما نیز به همان شکل بازسازی خواهیم کرد، حتی اگر ثبت‌ملی نباشد. سازه جدید نه ارتفاعش بیشتر خواهد شد و نه مساحتش.

او می‌گوید: ساختمان یک در مرکزی دارد و سه پنجره در هر طرف آن قرار گرفته است. هر چیزی که جز این در و شش پنجره در نمای ساختمان هست، مربوط به الحاقات بعدی است. داخل بنا نیز همین وضعیت را داشته است. مثلاً در سال‌های بعدی یک آمفی‌تئاتر در دل این بنا درآورده‌اند که مشخص است تیرآهن‌هایی برای استحکام آن اضافه شده است.

➤ **همه بیمارستان به بازسازی نیاز دارد**

همراه چوپانکاره چرخ می‌ان میان بقایای دیوارهای فروریخته ساختمان می‌زنم. از پشت نما می‌شود بخش‌هایی را که در سال‌های بعدی به آن اضافه شده‌اند، تشخیص داد. کنار خشت و گل دیوارهای قدیمی، باقی‌مانده دیواری آجری و سیمانی دیده می‌شود. چوپانکاره می‌گوید: دیوارهای قدیمی هفتاد سانتی‌متر و از خشت و ملات گل ساخته شده‌اند.

چند خشت را به‌راحتی با دست از دل ملات قدیمی بیرون می‌کشم. چوپانکاره می‌گوید: همه ساختمان‌های بیمارستان با همین مصالح در ابتدای قرن گذشته ساخته شده است و باید برنامه‌ای برای تقویت آن قسمت‌ها هم داشته باشیم. چون ما در صد سال گذشته زلزله بزرگ‌تر

است، مجوزهای لازم از سازمان میراث‌فرهنگی و شهرداری با شرط حفظ بنای ظاهری بخش، گرفته شده و دانشگاه علوم‌پزشکی مشهد با رعایت تمام شرایط، به نوسازی و مرمت این بخش اقدام کرده است.

ساختمان رادیولوژی قدیم، متعلق به ساختمان اصلی نیست و پس از انقلاب اسلامی بنا شده است و تنها در معماری ظاهری، مشابه ساختمان اصلی است.

.....

هماهنگی با دیگر قسمت‌های ثبتی با همان شکلی که هست، حفظ کنند. هیچ‌گونه تغییرنقشه‌ای برای ما از سال نشده است و ما هم هیچ چیزی را تأیید نکرده‌ایم. اما پس از آنکه عملیات شروع شد و در جریان قرار گرفتیم و به محل مراجعه کردیم، قرار شد در هفته پیش رو با هم جلسه‌ای داشته باشیم تا برای ادامه روند تصمیم بگیریم. تیم حفظ آثارمان را در محل مستقر می‌کنیم تا نما حفظ شود. البته اگر پشت این نما قرار است اتفاقاتی برای خدمات‌دهی بهتر به بیماران انجام شود، از نظر ما بدون مانع است.

۳موضوع مهم در حاشیه ماجرای تخریب ساختمان رادیولوژی بیمارستان امام‌رضا(ع)

رضا سلیمان نوری

رئیس هیئت مدیره انجمن توسعه گردشگری چهارباغ خراسان

تخریب یکی از ساختمان‌های قدیمی بیمارستان امام‌رضا(ع) مشهد در روزهای پایانی هفته گذشته، یکی از خبرهای داغ رسانه‌های مجازی و طیفی از فعالان هویتی مشهد بود؛ ماجرابی که نخستین جرقه آن را یکی از فعالان هویتی شهر زد. او ابتدا با انتشار یک رشته استوری مهیج در روز آرعبین و سپس فردای آن روز باتوجه‌به انعکاس چشمگیر خبر نخست، آن را تکمیل کرد و از تخریب بخشی از بنای ثبت‌ملی بیمارستان امام‌رضا(ع) به‌عنوان نخستین بیمارستان مدرن مشهد خبر داد. البته وی در رشته استوری دوم، مکان تخریب‌شده یعنی ساختمان رادیولوژی قدیم بیمارستان را دارای ارزش‌های هویتی از منظر مکان رویدادی نیز خواند؛ حرکتی که باید آن را تلاشی برای همراه کردن گروه دیگری از فعالان هویتی مشهدکه به‌دنبال حفظ نشان‌های انقلاب اسلامی در مشهد هستند، با خود دانست. اما صرف‌نظر از تحلیل رسانه‌ای این حرکت که مبحثی دیگر را می‌طلبد، باید چند موضوع مهم را بررسی کرد تا بتوان درکنار هیاهوی رسانه‌ای، به اصل واقعیت‌رخ‌داده رسید.

ارزش‌بنا: برای درک این موضوع، به‌دوسمطلبه‌باید توجه کرد؛ نخست اینکه آیا این بنا از ارزش تاریخی خاصی برخوردار است یا نه و دیگر اینکه آیا میزان واقعه تأثیرگذار بزرگی بوده است یا نه؟ درباره بخش نخست، باید گفت هرچند براساس خبر اولیه منتشرشده، این بنا یکی از بخش‌های کهن بیمارستان بوده است و همین ادعاهم خبر را در کانون توجهات قرار داده، واقعیت ماجرا اما چیز دیگری است. اسناد موجود، بازگوکننده این واقعیت است که ساختمان موسوم به رادیولوژی قدیمی بیمارستان امام‌رضا(ع) هرچند از منظر ظاهری بسیار شبیه ساختمان‌های ساخته‌شده در دوران پهلوی اول است، در سال‌های پایانی دهه ۳۰ ساخته شده است و به‌نوعی یکی از نخستین ساختمان‌های الحاقی به بناهای پهلوی اول بیمارستان امام‌رضا(ع) است. درست به همین دلیل است که اثری از این بنا در پرونده ثبت‌ملی بیمارستان امام‌رضا(ع) نیست و به عبارت دیگر، این بنا ثبت‌ملی نیست. شاید این موضوع مطرح شود که ساختمان از نظر معماری و شکل ظاهری بنا یا ادعای نگارنده هماهنگ نیست و ساختمان رادیولوژی قدیم بیمارستان با مجموعه بناهای پرونده ثبت‌ملی این بنا از منظر ظاهری یکی است. در توضیح این دوتانگی، سخنان دکتر عبدا... بهرامی، از رؤسای سابق بیمارستان امام‌رضا(ع)، می‌تواند مدرک خوبی باشد. وی در این‌باره در گفت‌وگو با شهرازآنلاین، گفتند است: «ساختمان رادیولوژی بیمارستان، اواخر دهه ۳۰خورشیدی در باغ بیمارستان اضافه شد و نمای خاصی نداشت. دکتر داوودی که از پزشکان و اعضای کادر درمان بیمارستان در آن‌سال‌ها بودند، دستور دادند نمای این ساختمان با قالب‌هایی که از دوران مهندس کریم طاهرزاده‌بهراد به‌جا مانده بود، تزیینی مشابه ساختمان‌های اصلی بیمارستان پیدا کنند و این‌گونه شد که شکل این ساختمان، هم‌تراز با ساختمان‌های قبلی شد.» اما در پاسخ‌به‌بخش دوم سؤال باید گفت هرچند این بنا از منظر ساختمانی ارزش آن‌چنان زیادی نداشته و ثبت‌ملی نبوده است، از منظر تاریخ انقلاب اسلامی حداقل فضای جلوی بنا و نمای آن ارزشمند است؛ زیرا بسیاری از وقایع رخ داده در بیمارستان امام‌رضا(ع) پس از فاجعه ۲۳آذر ۱۳۵۷ و حمله نیروهای رژیم پهلوی به مردم حاضر در بیمارستان در این محدوده، به وقوع پیوسته است که شاید سخنرانی رهبر معظم انقلاب و تحسن بزرگ علما، برجسته‌ترین آن‌ها باشد. بر این اساس، بنای مدنظر از منظر حوادث منجر به انقلاب اسلامی، یک مکان رویداد ارزشمند هویتی است و شایسته حفظ و ثبت‌ملی است. بر این پایه می‌توان گفت میراث‌فرهنگی باید تعمق بیشتری در موضوع می‌کرده است.

نهادهای درگیر: از منظر نهادهای درگیر هم باید درنظر گرفت که هرچند بنای بیمارستان دراختیار دانشگاه علوم‌پزشکی است و میراث‌فرهنگی هم بر وضعیت بخش ثبت‌ملی آن نظارت دارد، دو نهاد شهرداری و آستان قدس رضوی هم در این ماجرا به سهم خود مسئولیت‌هایی دارند. به‌عبارت دیگر، مجوز ساخت‌وساز از سوی شهرداری به درخواست مدیر بیمارستان، به نمایندگی از دانشگاه علوم‌پزشکی مشهد، به‌عنوان مسئول رسمی امور پزشکی شهرستان مشهد، صادر شده است. اگر این پروانه با هماهنگی میراث صادر شده است، شهرداری روند عادی صدور پروانه را طی کرده و هیچ گام اشتباهی برنداشته است و اگر هماهنگی رخ نداده است، باید این نهاد را نیز در تخریب بخشی از بناهای مرتبط با انقلاب اسلامی در مشهد مقصر دانست. در این بین، مالکیت آستان قدس رضوی بر زمین بیمارستان تاحدی این مجموعه را هم درگیر قضیه رخ‌داده می‌کند؛ زیرا به‌طور معمول برای ساخت بر روی زمین‌های متعلق به آستان قدس، هماهنگی‌هایی با این نهاد می‌شود.

درباره میراث‌فرهنگی هم پیش از این اشاره شد؛ هرچند به گفته آنان، تنهافضای ظاهری بیرونی بنا و محوطه جلوان به‌عنوان مکانی هویتی دررویدادهای انقلاب اسلامی دارای ارزش خاص است، اگر ساختمان احدائی جدید، نمای قدیم را خدشه‌دار کند، این ارزش هم خدشه‌دار می‌شود و درنتیجه این مجموعه هم نمره منفی خواهد گرفت. اما وضعیت دانشگاه علوم‌پزشکی از سایر نهادهای مسئول در این ماجرا پیچیده‌تر است؛ زیرا اکنون مکان‌های دیگری چون شهرک سلامت دراختیار این مجموعه است که می‌توانستند خدمات بخش پیوند مغز استخوان را در آن محدوده دو بیماران نیازمند بدهند و از بنای رادیولوژی قدیم بیمارستان امام‌رضا(ع) در حوزه‌ای دیگر بهره‌برداری کنند.

مطالبه: اما جریان رخ‌داده در چند روز اخیر، نشان داد که فعالان فرهنگی وهویتی مشهد باید دانش خود را درباره این شهرافزایش دهند و شهر خود را بهتر بشناسند تا بتوانند به بهترین نحو از داشته‌های آن که امانت رسیده از نسل‌های گذشته به ایشان بوده است، دفاع کنند و این امر را صحیح و سالم به نسل‌های بعدی تحویل دهند. مدیران میراث‌فرهنگی شهر نیز بایستی کمی بیشتر از خود تحرک نشان دهند. آنان از یک سو باید اندک داشته‌های میراثی مشهد که هنوز ثبت ملی نشده‌اند را هرچه سریع‌تر ملی کنند تا امکان تخریب آن‌ها کمتر شود و دیگرسو در دایره اطلاع‌رسانی، سرعت بیشتری به خرج دهند تا اخبار نادرست، و واقعیت‌ها را خدشه‌دار نکنند و سرانجام با شناسایی فعالان هویتی شهر و آموزش دادن مفاهیم مختلف مرتبط با حوزه‌های گوناگون هویت تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و انقلابی شهر، از این ظرفیت به‌عنوان بازوی خود برای حفظ داشته‌های مشهد استفاده کنند که اگر این‌گونه عمل نکنند، ممکن است اقدامات دلسوزانه این طیف با اشتباهاتی همراه شود و نتیجه عکس بدهد. همچنین مدیران سایر نهادهای شهری باید بدانند که مردم شهر دربرابر داشته‌های تاریخی، فرهنگی، اجتماعی وهویتی خود حساس هستند، پس بهتر است قبل از هرگونه اقدامی در این حوزه‌ها، به میزان لازم اطلاع‌رسانی کنند تا دوستان‌اران مشهد با اطلاع از واقعیت حوادث، همراه آنان شوند، نه اینکه با اطلاع‌رسانی نکردن درست، شرایط را برای گمانه‌زنی‌های مختلف فراهم کنند و بدین‌گونه هم‌برای خود مشکل ایجاد کنند، هم مردم را به مجموعه‌های دولتی بدگمان‌تر.

شهریار

شبه‌شماره ۲۳
۱۳شهریور ۱۴۰۲
شماره ۲۰۴۱

۱۱

تاریخ و هویت